

Michniewska-Szczepkowska, Barbara

Pochodzenie terytorialne i społeczne współczesnych imigrantów Olsztyna

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 209-213

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Barbara Michniewska-Szczepkowska

POCHODZENIE TERYTORIALNE I SPOŁECZNE WSPÓŁCZESNYCH IMIGRANTÓW OLSZTYNA

Głównym celem badań empirycznych przeprowadzonych na przykładzie migracji do Olsztyna¹ było rozpoznanie charakteru migracji współczesnych do dużego miasta położonego w specyficznych warunkach społeczno-demograficznych środowiska geograficznego województwa olsztyńskiego. Jako jedną z zasadniczych tez przyjęto, że przemieszczenia współczesne mają charakter etapowy połączony z procesami urbanizacji.

Charakter migracji do Olsztyna, jako ośrodka centralnego w regionie, oraz mikrowęzłów w regionie wskazują na istnienie hierarchiczności związanej z układem osadniczym województwa olsztyńskiego.

Ogólna struktura pochodzenia terytorialnego badanej populacji imigrantów przedstawiała się następująco. Z województwa olsztyńskiego przybyło najwięcej (57,4% populacji) imigrantów Olsztyna z 1978 r. Przy tym ze wsi migrowało 56,7% badanej subpopulacji regionu (488 osób), z miast małych — 29,7%, średnich (20—100 tys. mieszkańców) — 13,5%.

Spoza województwa olsztyńskiego przybyło ze wsi — 35,9%, z małych miast — 22,9%, ze średnich — 21,0%, a z dużych miast — 20,2% badanej subpopulacji (362 osoby).

Najwięcej osób migrujących spoza województwa olsztyńskiego przed migracją do Olsztyna zamieszkiwało w województwie elbląskim (7,4%), suwalskim (5,1%), ciechanowskim (4,1%), ostrołęckim (3,2%), toruńskim (1,8%) i gdańskim (1,5%). Imigranci z miast przybyli głównie z województwa olsztyńskiego (47,6%), elbląskiego (9,7%), suwalskiego (6,1%), warszawskiego (4,3%), ciechanowskiego (3,8%), gdańskiego (2,7%) i białostockiego (2,7%). Na dalszych miejscach w strukturze migracji ludności miejskiej znalazły się m.in. województwa: katowickie (2,2%), koszalińskie, łódzkie, płockie, szczecińskie, toruńskie i bydgoskie (po ok. 1%).

Analiza struktury przestrzennej miejsc ostatniego zamieszkania imigrantów Olsztyna przybyłych ze wsi wskazuje na silną koncentrację tychże miejsc. Napływ ludności wiejskiej w 1978 r. był wyraźnie zlokalizowany przestrzennie. Obejmował on głównie wieś olsztyńską, skąd przybyło 68% wszystkich badanych imigrantów, którzy migrowali w tym roku ze wsi do Olsztyna. Większe udziały w strukturze migracji ze wsi pozaolsztyńskich miały jedynie województwa: ostrołęckie (5,6%), elbląskie (5%), ciechanowskie (4,4%). Dalsze miejsca zajmowały województwa: suwalskie (3,9%), toruńskie (2,5%) oraz po ok. 1% łomżyńskie, bydgoskie, białostockie, płockie. Z pozostałych województw dalej położonych przybywały nieliczne grupy osób.

W bardziej pogłębionym badaniu migracji uwzględniono pochodzenie spo-

¹ B. Michniewska-Szczepkowska, *Czynnik rodzinny jako przyczyna współczesnych migracji do miasta Olsztyna*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1985, nr 1-2, ss. 89-95.

łączne i charakter miejsca urodzenia w powiązaniu z wielkością i charakterem ostatniego miejsca zamieszkania według płci imigrantów Olsztyna w r. 1978.

W generalnym ujęciu rozpoznano, że najliczniejsza grupa badanych osób, poprzednio zamieszkała w regionie olsztyńskim, urodziła się na wsi — 58,2% całej populacji z regionu. Przy czym jedna trzecia badanych była pochodzenia chłopskiego, jedna czwarta — robotniczego, a zaledwie 2,3% osób inteligentnego. Prawie jednakowo liczne wśród imigrantów okazały się udziały urodzonych w miastach rzędu wielkości 6—10 tys. — ok. 9%, 11—20 tys. — ok. 8% oraz w średnich miastach 21—50 tys. — 7,4%. Nieliczne osoby urodziły się w miastach dużych (2,9%) oraz średnich 51—100 tys. mieszkańców (1,4%).

Inaczej przedstawiała się struktura miejsc urodzenia imigrantów, którzy przybyli spoza regionu (woj. olsztyńskiego). Najliczniejszą grupę stanowiły osoby urodzone na wsi — 47%. Wyróżniali się jednak także urodzeni w miastach o liczbie mieszkańców powyżej 100 tys. oraz średnich (21—50 tys.) po ok. 10% całej badanej subpopulacji spoza regionu. Podobny udział reprezentowali mieszkańcy małych miast (6—10 tys. mieszkańców). Urodzeni w miastach dużych oraz średnich (20—100 tys. mieszkańców) to głównie osoby pochodzenia robotniczego i inteligentnego. W pozostałych kategoriach miast najwięcej osób legitymowało się pochodzeniem robotniczym. Wśród badanych wyróżniali się stosunkowo liczne grupy osób o pochodzeniu inteligentnym, które urodziły się w miastach dużych oraz o wielkości 6—10 tys. mieszkańców, a przybyły głównie z miast powyżej 100 tys. i także z miast o 6—10 tys. mieszkańców. Szczególnie dotyczyło to kobiet migrujących do Olsztyna z miast dużych. Z kolei część imigrantów o pochodzeniu inteligentnym urodzonych w miastach dużych (11,8%) przybyła do Olsztyna z miast małych. Stąd też przybyło 20% urodzonych w małych miastach mężczyzn o tym samym pochodzeniu społecznym.

Jeszcze liczniejsza (33,3%) subpopulacja mężczyzn (grupa pochodzenia inteligentnego) przybyła z miast w kategorii 21—50 tys. mieszkańców) spoza regionu. Urodzili się oni w miastach tej samej wielkości. Z ogółu mieszkających przed migracją (do Olsztyna) na wsi pozaolsztyńskiej — 85% imigrantów urodziło się na wsi. Prawie połowa badanych osób mieszkających w najmniejszych miastach, poniżej 5 tys. mieszkańców (poza regionem) urodziła się również na wsi. Co ciekawsze jedna czwarta migrujących z tychże miast urodziła się w dużych miastach. Były to główne migracje powrotne do Olsztyna.

Z dalszych analiz wynika, że niecała jedna czwarta przemieszczających się z dużych miast urodziła się w tychże miastach, a 26,1% na wsi. Świadczy to o etapowości migracji do miast. Podobną sytuację obserwuje się analizując struktury urodzenia mieszkających przed migracją do Olsztyna w miastach średnich (21—50 tys. mieszkańców). Udział urodzonych na wsi, a ostatnio mieszkających w miastach mniejszych (11—20 tys. mieszkańców), rośnie stanowiąc już 34,6% badanej subpopulacji. Szczególnie zaś zjawisko to dotyczy mężczyzn. Kobiety urodzone na wsi szybciej pokonywały etapy w drabinie migracyjnej i więcej ich znalazło się w miastach średnich o wyższej liczbie mieszkańców.

Wyraźną etapowość migracji obserwujemy wśród imigrantów z miast regionu olsztyńskiego. Prawie jedna trzecia badanych osób mieszkających w średnich miastach pochodziła ze wsi. Najwięcej osób przybyło do Olsztyna

z miast małych (6—10 tys. mieszkańców) i z tej liczby 36% urodziło się na wsi. Interesująca jest struktura urodzonych na wsi olsztyńskiej, analizowana według stref oddalenia od Olsztyna. Z najbardziej zurbanizowanej strefy ,A' (do 25 km odległości od miasta) przybyło trzy czwarte imigrantów urodzonych na wsi. Jedna czwarta przebywała zaś wozcześniej w miastach i częściowo za granicą, gdzie się urodziła i stąd przeniosła się do strefy podmiejskiej. Potwierdza to hipotezę, że ruchy migracyjne w strefie podmiejskiej są częścią ruchów migracyjnych do miast.

Analiza pochodzenia społecznego urodzonych na wsi i mieszkających ostatnio na wsi olsztyńskiej w powiązaniu z czynnikiem odległości wykazuje również, że proces urbanizacji zawodowej na wsi rozpoczął się znacznie wcześniej. Około 40—45% kobiet przemieszczających się ze wsi strefy ,A', a także (nieco mniej) ze strefy ,C' (pow. 35 km od Olsztyna) było pochodzenia robotniczego. Również około 36% ogółu przybyłych ze wsi z całego województwa olsztyńskiego było już pochodzenia robotniczego. Urbanizacja zawodowa poprzedziła już migrację lub rodziła tendencję do migracji w rodzinach wiejskich, która w sprzyjających okolicznościach przeszła w migrację stałą. Około 46% rodziców migrantów ze wsi strefy ,B' (25—35 km od miasta) było jeszcze rolnikami. Czynniki większej odległości od miasta nie wpłynął na zwiększenie wśród migrantów udziału osób o pochodzeniu chłopskim. Więcej było natomiast imigrantów o pochodzeniu inteligenckim ze wsi położonych w większej odległości od Olsztyna. Sytuację tę wyjaśnia analiza motywów decyzji migracyjnych².

Z procesami zasiedlania regionu olsztyńskiego³ wiąże się pochodzenie społeczne i terytorialne osób urodzonych za granicą. Najwięcej imigrantów urodzonych za granicą zamieszkiwało poprzednio w regionie i przybyło do Olsztyna ze średnich miast (12,1% badanej subpopulacji) oraz małych miast (10,5%). Zza granicy przybyła również ludność posiadająca tu już rodziny migrujące z małych miast wileńskich⁴ w pierwszych latach zasiedlania Olsztyna⁵.

Pochodzenie społeczne 25% mężczyzn przemieszczających się z miast regionu (o liczbie mieszkańców niższej niż 5 tys.), a urodzonych za granicą, było robotnicze i chłopskie (po 12,5%). Najwięcej badanych osób legitymujących się pochodzeniem inteligenckim przybyło ze średnich miast (21—50 tys.). Również większa grupa o pochodzeniu inteligenckim (urodzona za granicą) przybyła z miast regionu o wielkości 11—20 tys. Były to głównie kobiety — 7,4% badanej subpopulacji z tychże miast.

Interesujące jest porównanie zgodności udziału miejsc urodzenia z ostatniego zamieszkania według kategorii miejscowości i zasięgu migracji. Największą zgodność obserwuje się u imigrantów z miast wielkości 6—10 tys. mieszkańców (spora regionu), gdzie 44,2% osób mieszkających przed migracją do Olsztyna w tej kategorii miast urodziło się w miastach tej samej wiel-

2 B. Michniewska-Szczepkowska, Właściwości współczesnych migracji do miasta Olsztyna, w: *Teoretyczne i metodologiczne problemy badania różnych form migracji ludności polskiej*, Koszalin 1984, ss. 242—291.

3 S. Zyromski, *Procesy migracyjne w woj. olsztyńskim w latach 1945—1949*, Olsztyn 1971, ss. 64—66.

4 W. Wrzesiński, *Proces zasiedlania woj. olsztyńskiego w latach 1945—1949*, w: *Problemy rozwoju gospodarczego i demograficznego Ziemi Zachodnich w latach 1945—1958*, Poznań 1960, ss. 192—193.

5 S. Zyromski, *Rozwój miasta Olsztyna w latach 1945—1961*, Olsztyn 1964, s. 14.

kości. Najmniej zbieżna jest sytuacja imigrantów z miast małych (do 5 tys. mieszkańców), gdzie 20% urodzonych w tychże miastach przebywało potem w tej samej kategorii miejscowości. Świadczyłoby to również o przejściowym charakterze tych miejscowości dla imigrantów. Były one jednym z etapów przemieszczeń do miasta dużego. Jak wyżej wspomniano, tylko 23,3% imigrantów z dużych miast urodziło się w dużych miastach, a 26% na wsi. Struktura charakteru miejsc urodzenia jest tu bardziej zróżnicowana. Np. w r. 1978 największej osób badanych ze środowiska dużych miast, urodziło się w małych miastach (6—10 tys. mieszkańców) — 15%. Część przybyło zza granicy (9,6% urodziło się za granicą) oraz tyleż ze średnich miast (21—50 tys. mieszkańców). Wyrównane były działy imigrantów z dużych miast, a urodzonych w miejscowościach liczących 11—20 tys. i poniżej 5 tys. mieszkańców.

Badani respondenci ze średnich miast, zamieszkali w regionie olsztyńskim przed migracją do Olsztyna — w 30% pochodzili ze wsi, a tylko jedna trzecia pochodziła z tej samej kategorii miast. Najwięcej kobiet migrujących z małych miast (do 5 tys. mieszkańców) urodziło się na wsi — 45,4% badanej subpopulacji kobiet. Duży udział imigrantów (42,1%) pochodzących z małych miast pozostało jednak w tej samej kategorii miejscowości przed migracją do Olsztyna. Droga ich przemieszczeń nie była więc tak wydłużona jak przy migracji z tychże miast spoza regionu. Mniej było również migracji powrotnych: duże miasto — małe miasto — duże miasto.

Udział urodzonych na wsi rośnie odwrotnie proporcjonalnie do wielkości miast ostatniego zamieszkania w województwie olsztyńskim. Wielkość udziału urodzonych na wsi, a mieszkających przed migracją w miastach jest niższa poza regionem olsztyńskim. Potwierdza to tezę o hierarchiczności migracji osób pochodzących ze wsi województwa olsztyńskiego, którą wyraźnie obserwuje się przeprowadzając analizę historii kierunków migracji i potem analizę kartograficzną przebiegu drogi imigrantów między miastami województwa olsztyńskiego, przed przybyciem do Olsztyna⁶.

Należy więc stwierdzić, że:

— ogólna struktura pochodzenia terytorialnego (przeprzennego) badanej populacji imigrantów Olsztyna jest zbliżona dla wszystkich klas miejscowości aktualnego zamieszkania przed migracją;

— większy jest udział urodzonych w województwie olsztyńskim i poza województwem (poza regionem) wśród mieszkańców wsi w porównaniu z miastami;

— imigranci, urodzeni za granicą częściej występują wśród mieszkańców miast spoza regionu olsztyńskiego niż wsi. Zamieszkali przed migracją w regionie olsztyńskim mniej różnią się udziałem procentowym w miastach i na wsi;

— udział urodzonych za granicą, a mieszkających na wsi olsztyńskiej wzrósł siedmiokrotnie w stosunku do imigrantów ze wsi spoza regionu olsztyńskiego;

— urodzeni na wsi przeważają we wszystkich klasach miejscowości poprzedniego zamieszkania przed migracją do Olsztyna. Ich udział jest największy wśród byłych mieszkańców wsi spoza regionu;

⁶ B. Michniewska-Szczepkowska, *Kierunki i motywy przemieszczeń ludności m. Olsztyna w relacji współczesnych migracji hierarchicznych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego — Prace Instytutu Geograficznego (w druku).

— wśród imigrantów przemieszczających się do Olsztyna z miast daje się zauważyć prawidłowość — najwięcej osób (oprócz urodzonych na wsi) urodziło się w tej samej klasie miejscowości co ostatnie miejsce zamieszkania;

— z charakterem miejsca urodzenia wiąże się dość silnie pochodzenie społeczne. Struktura pochodzenia społecznego kształtuje się jednak odmiennie w przekroju płci, w zależności od kierunku migracji oraz charakteru miejscowości urodzenia.